

NNYOCHA NDEJÒ NNYEMAKA NGWAA N'IGBO DÌKA ASỤSỤ EPUM

IGBEAKU, BENJAMIN CHIMUATULAMURA
 Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages
 University of Nigeria, Nsukka
benjamin.igbeaku@unn.edu.ng

UDE, FABIAN UCHENNA
 Department of Arts Education
 University of Nigeria, Nsukka

&

IGBEAKU, DORATHY ONYINYECHI
 Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages
 University of Nigeria, Nsukka

Ụmị

Asụsụ a sụrụ maọbụ e dere n'ụzọ ezighị ezi anaghị eziputa mbunuche ọsụ maọbụ ode. Ufọdu edemede ụmụakwukwọ nọ na mahadum na-edede anaghị adaba adaba. Onọdu dị otu a na-egosi ịda mba n'iwu na-achikwaba usoro odide asụsụ Igbo tūmadị ka o siri metuta nnyemaka ngwaa. Mbunuche nchọcha a bụ inyocho ndejò nnyemaka ngwaa n'Igbo dika asụsụ epum n'edemede Igbo. Ndị e jiri mee nchọcha a bụ ụmụakwukwọ asụsụ epum ha bụ Igbo ma buru ndi na-agu asụsụ Igbo nọ n'afọ nke abuo na Mahadum Naijiria, Nsuka. E jiri usoro nsere wee horo ụmụakwukwọ iri abuo bu ndi nọ n'afọ nke mbu n'ihe omumu afọ 2021/2022. Usoro nkowa ka e jiri mee nchọcha a. Ngwa nchọcha e jiri nweta njiatule bu nani edemede ụmụakwukwọ dere. A chọputara na ụmụakwukwọ enweghi nka mmuta zuru oke banyere iwu na-achikwaba usoro odide nnyemaka ngwaa. Ozo, nnyemaka ngwaa ato bu ihe doro ụmụakwukwọ anya dika 'ga-, na-, ka-'. A chọputara uzọ ise ụmụakwukwọ kachasi enwe ndejo nnyemaka ngwaa dika: itinye mbuuzo ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata, ideko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu, itinye akara uhie n'agbata nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha, iwebata akara uhie na nnyemaka ngwaa nwere nsonazu, na itinye rikom na nnyemaka ngwaa ka mbuuzo. A chọputakwara na ihe butere ndejo ndi a bu mmakpofere, amaghi iwu na emezughi ihe iwu kwuru. N'ikpeazu, a chọputara na ndejo nile e ziputara na nchọcha a nupuru isi n'usoro odide nnyemaka ngwaa n'Igbo ebe isi sekpu nti butere ndejo nile ahụ bu enweghi nka mmuta banyere iwu odide nnyemaka ngwaa n'Igbo.

Okpurukpu okwu: asụsụ Igbo, epum, ndejo, nnyemaka ngwaa, na usoro odide

1. Mkpolute

Asụsụ bụ ụdọ mmadu na ibe ya ji ezikorita ozi ma buru opuriche na ndu mmadu. Ezi mmekorita mmadu na ibe ya agaghi adaba nke oma ma ewezuga asusu. Nani mmadu bu ihe Chukwu kere eke na-asu asusu. Ihe ndi ozo Chukwu kere eke dika anumanu anaghi asu asusu kama ha nwere uzọ ozo di iche iche ha si ezikorita ozi n'etiti onwe ha. Ihe o bu la mmadu na-eme chorọ enyemaka asusu iji mee ka ihe ahụ gazie nke oma. Asusu na-arụ oru na ndu mmadu dika umi na-ejikorita ihe nile mmadu na-eme nke nwere ike ibute ezi mmekorita maobu nghotahie n'etiti mmadu na ibe ya. Obodo o bu la nwere asusu ndi mejuputara ya ji enwe mmekorita. Nke a mere na onuogu asusu e nwere n'awa buru ibu. Garvit (2023) kowara na site n'asumasu na ederede akukwala mba uwa, onuogu asusu e nwere n'awa di ihe dika puku asaa mana nani puku ato n'ime ha nwere usoro odide ebe ndi ozo bu n'onu nkiti ka a na-eziputa ha. Asusu Igbo bu otu n'ime asusu e nwere n'awa ma buru nke e nwere usoro osusu na odide. A na-asukari asusu Igbo n'ala Igbo gbaa gburugburu dika asusu epum. O nwekwara ndi na-amu ma na-asu ya dika asusu ibo n'ala Igbo na obodo ozo abughi ala Igbo.

Site n'oru asusu na-aru na ndu mmadu ka e ji were na-akuzi ya malite n'ogo prajinari ruo na mahadum. Nke a bu iji mee ka ndi mmadu mara ihe dum di n'asusu Igbo. A na-akuzi asusu Igbo dika asusu epum na asusu ibo n'ala Igbo tinyere ebe ndi ozo di iche iche. O bu ihe ziri ezi ikowa asusu dika ihe e ji akwalite ezi mmekorita ma buru ihe e ji ezikorita ozi n'ogborogbodo. O bu site n'asusu

ka ndị mmadụ ji eziputa echiche ha, ililo, mbunobi na nkwenye ha. Dịka Brown (2007) siri kwuo, asụsụ bụ ngwaorụ e ji eziputa echiche obi mmadụ ma bụrụ ihe mmadụ na ibe ya ji ezikọrịta ozi n'etiti onwe ha. Mgbe mmadụ na-ekwu okwu maọbụ ede ihe, mbunuche onye ahụ bụ igbasa ozi. Oge ụfọdụ, ọ bughị ihe mmadụ bu n'uche kwuo ma ọ bụ dee ka ihe onye ahụ kwuru ma ọ bụ dere na-eziputa. Onọdụ dī otu a na-ebute ihe mmegharị anya na nduhie ụzọ. Amaghị iwu na-achikwaba ọsụsụ, utoasụsụ na enweghị mma mmụta n'usoro edide asụsụ e ji agbasa ozi bụ isi sekpu nti na-ebute ndejo n'asumasu maọbụ ederede n'asụsụ ọ bula. Ka ụmụakwukwọ si ewebata nnyemaka ngwaa n'edemede na-enupu isi n'usoro e si ede ya n'asụsụ Igbo.

Nnyemaka ngwaa bụ otu n'ime ụdiri ngwaa nke na-enyere ngwaa aka iji mee ka ọrụ ya (ngwaa) bịa na mmezu. O nweghị ike inoro onwe ya n'okwu ma nwee nghota zuru oke. O ga-adabere na ngwaa nke ọ na-enyere aka iji mejuputa nghota ya. Iwebata nnyemaka ngwaa n'okwu na-enye ụmụakwukwọ nsogbu. Eleghi anya, ihe nhiahu dī na nnyemaka ngwaa nwere ike ibụ maka ụdiri ya na ọrụ dī iche iche ngwaa na-arụ n'asụsụ Igbo dika iziputa emereme, ihe na-eme, ihe mere eme na ihe ga-eme n'ahiriokwu. N'ihia ụbara ọrụ ndi a nnyemaka ngwaa na-arụ, ihe imeghari anya na nhiahu na-adaputa banyere ka e si ewebata nnyemaka ngwaa n'ederede Igbo. Oge ụfọdụ onodụ dī otu a na-ebute ndejo nnyemaka ngwaa n'aka ụmụakwukwọ. Gerald na Kurt (2023) kowara na ndejo na-aputa ihe ebe ọ dī ukwu n'asurasu maobu ederede ụmụakwukwọ n'ihia amaghị iwu na-achikwaba asusụ. Amaghị odide asusụ Igbo putara ihe na ndejo nnyemaka ngwaa bụ ihe kpaliri mmuo nchocha a. N'ihia ya, nchocha a na-eleba anya na nsekè mmejo nnyemaka ngwaa n'Igbo dika asusụ epum nke na-aputa ihe n'edemede ụmụakwukwọ asusụ epum ha bụ Igbo ma buri ndi na-agu asusụ Igbo na Ngalaba Seyensi Asusụ no na Mahadum Najirija, Nsuka.

2. Ntulegharị agumagu

A haziri ntuleghari agumagu a n'uzo anọ ndi a: nnyemaka ngwaa, nseke mmejò, ntuleghari isiokwu na nchikota ntuleghari agumagu.

2.1 Nnyemaka ngwaa

Nnyemaka ngwaa bụ otu n'ime nkenudi ngwaa nke na-enyere ngwaa aka ime ka ọrụ ya zuo oke n'asusụ Igbo. Mbah na Mbah (2014) kowara na nnyemaka ngwaa “bụ akuku ngwaa nke bụ mkpuruokwu ma nwee ike ikwuru onwe ya. O na-enyere ngwaa aka idizi adizi ma rupu ọrụ ya dika ngwaa” (p. 36). Ufodu ndi mmadu (dika Emanajo, 1978; 1985; Nwachukwu, 1983; Ezeomeke, 1999, Mbah & Mbah 2014; na Umeodinka, 2015) nwere mmasi nke ukwu n'ihia banyere amumamu nnyemaka ngwaa. Oké mmasi a butere arumaruka banyere nkowa na onuogu nnyemaka ngwaa n'Igbo. Arumaruka a ebatala ndi kwe na ndi ekweghi n'ihia banyere nnyemaka ngwaa n'utoasusu Igbo. Emenajo (1978) kowara nnyemaka ngwaa dika ụdiri ngwaa nke na-anonyere ngwaa iji mee ka ọrụ ngwaa na-arụ n'ahiriokwu puta ihe ma nwee ezi nghota nke onuogu ya n'Igbo izugbe dī ato, isii n'olundi Onicha ma diri abuo n'olundi Ohuhu nke dī n'Abia Steeti. Emenajo ziputara uzo ihe anọ bụ njirimara nnyemaka ngwaa dika : (i) ngwaa nke na amalite na mgbochiume; (ii) ngwaa zuru ezu, ufodu nnyemaka ngwaa nwere nganihu na nsonazu; (iii) ọ pughi ino nani ya n'ahiriokwu ma ngwaa anoghi ya; na (iv) oge ufodu, ma atinyere mgbakwunye nsirinweta ma atinyeghi ya na nnyemaka ngwaa, ụdiri udaolu ha na-eyita onwe ha dika o siri diri n'asusụ ndi ozo nke eziputa ndiche n'ahiriokwu dī iche iche (p. 126-127).

Nwachukwu (1983) kowara nnyemaka ngwaa dika ụdiri ngwaa e ji enyere ngwaa nnononwe aka nke dī ise n'onuogu. O kwenyere n'ufodu njirimara nnyemaka ngwaa dika Emenajo (1978) siri gwuzobe ya.

Mbunuche nchocha a abughi inye osisa ole onuogu nnyemaka ngwaa n'Igbo dī, njirimara ya, ọrụ ya n'asusụ Igbo maobu iweta arumaruka a n'isi njedebe. O dī mkpa irutu aka na arumaruka banyere olee nnyemaka ngwaa dī n'Igbo bara uru putara ihe na nchocha a n'ihia na ihe mmuta ndi ochocha nwetara na ndorondoro banyere nnyemaka ngwaa n'Igbo tupu ha abagide nchocha a nyere ha aka inyocha ka ụmụakwukwọ siri ewebata nnyemaka ngwaa n'edemede Igbo. Nke a bụ iji choputa nka mmamuta ha nwere banyere otu e si ewebata nnyemaka ngwaa n'utoasusu Igbo. Nsekè mmejò dī na nchocha a gbadoro ukwu na nani nka mmuta ụmụakwukwọ nwere n'iwebata nnyemaka ngwaa n'Igbo. Ndi ochocha ga-achoputa nka mmuta ma ọ bụ ndejo ụmụakwukwọ nwere banyere usoro e si edeputa nnyemaka ngwaa n'okwu Igbo. N'ederede a, ndejo e nwere na nnyemaka ngwaa dī otutu.

2.2 Nsekè mmejò

Nsekè mmejò malitere n'aka Corder (1967) site na mbiputa ederede ya nke o kpọrọ na Bekee 'The significance of learner's errors'. Tupu e biputa akwukwọ Corder, a na-ahụta ndejo dika ihe ndehie nke kwesiri ikpochapụ kpamkpam. Corder (1967) jiri anya ugo hụ mmejò ma ziputa ya n'uzọ pụrụiche. O (Corder) ruru ụka si na mmejò di mkpa n'amumamu asusu n'ihhi na ndi omuu asusu enweghi ike imu asusu ghara inwe mmejò n'otu ebe maobu ebe ozo. O gara n'ihu kwuo na o bu site na mmejò a ka a ga-esi mara nka mmuta omuu nwere n'asusu o na-amu ma si otu ahụ mara ihe ndi e kwesiri ikuzi ha. Na mbiputa ozo nke Corder (1981), o rukwara ụka kwuo na "anyi bi n'ụwa juputara na mmehie, n'ihhi ya mmejò ga na-adaputa n'agbanyeghi mbọ anyi na-agba ka o ghara idaputa," (p. 6).

E nwere ụdiri nsekè mmejò abuo: mmammuta na mmaosusu. "Mmejò mmammuta bu ndejò nke na-ekpughe nka mmuta mmadu nwere n'asusu ebe mmejò mmaosusu bu ụdiri mmejò na-aputa ihe n'ihhi onodu mmetuta obi mmadu dika uburu igharipu, ike ogwugwu na nkwuhie okwu/nsusua onu", (Jabeen, Kazemian & Mustafai, 2015, p. 57). Corder (1981) kowara na nsekè mmejò na-arụ oru uzo abuo: nkuzi na nchoputa. Mmejò na-arụ oru nkuzi site n'ileba anya n'usoro a na-agbaso amu asusu. Uzo ozo mmejò na-arụ oru bu ichoputa uzo di mma a ga-agbaso dozie mmejò e nwere n'asusu a na-amu amu. Al-husban (2018) kowara na "uzo oru abuo a di oke mkpa n'ihhi na e si na ya achoputa ihe ndi na-amu asusu chorọ imu na uzo a ga-esi kuzie ha; usoro a ga-agbaso mgbe a na-amu asusu, ihe na-ebute mgbakwunye, mwepu, iwebata mwugò, ndehie ahiriokwu na otu a ga-esi memila iwebata asusu epum mgbe a na-amu asusu mbunobi" (p. 29).

Nsekè mmejò bara ezi uru na-amumamu asusu. O na-ayocha ndejo putara ihe n'asusu ma ziputa ihe kpalitere ndejo ahụ iji mara maobu mmejò ndinime ka o bu ndinasusu. Imata ihe kpaliri ya ga-enyere onye nkuzi aka imata usoro o ga-agbaso kuziere umuaka asusu. Site na nsekè mmejò ka onye nkuzi ga-esi mata ihe mmuta umuakwukwo nwere na ihe ha amaghi n'asusu ebunobi ha na ihe ha kwesiri imuta. Ndejò umuakwukwo na-enye onye nkuzi asusu ihe ntuziaka o kwesiri ikuzi umuakwukwo na uzo o ga-esi kuzie ya ka umuakwukwo ghota ya nke oma. Corder (1974) kwadoro nke a "nsekè mmejò na-egosi onye nkuzi mpaghara tara akpu o ga-agbado anya kuzie umuakwukwo ka ha nwee ike mta ihe ndi ahụ na-ahia ha ahụ n'asusu ha na-amu" (p. 19). Jain (1975) kwenyere n'ihhi Corder kwuru site n'ikwu na "ndejò a na-enweta n'aka umuakwukwo na-agbara ndi nkuzi ama ebe umuakwukwo na-eri mperi nke na-enyere ndi nkuzi aka imata isiokwu ha ga-akuzi na usoro ha ga-agbaso kuzie ya ka umuakwukwo ghota ya nke oma, (p. 208). Mmejò na-enyere ndi nkuzi aka igbanwe usoro nkuzi na ngwa nkuzi ha ji akuzi tinyere ime ka achoputa ihe nhiahu diri umuakwukwo ma tuputa atumatu ga-eme ka ihe nhiahu ahụ belata.

2.3 Ntuleghari isiokwu

Igbeaku, Mbah na Iloene (2021) lebara anya na nseke mmejò ndi umuakwukwo na-amu usoro e si ede edemede Igbo na Mahadum Najirija, Nsuka na-enwe n'ide edemede n'asusu Igbo. Mbunuche nchocha ha bu inyocha ndejo mbuuzo n'Igbo dika asusu epum nke na-aputa ihe n'edemede umuakwukwo asusu epum ha bu Igbo ma buru ndi na-agu asusu Igbo na Ngalaba Lingwistiks no na Mahadum Najirija, Nsuka. Usoro a gbasoro mee nchocha a bu usoro nkowa. Edemede umuakwukwo ka e si na ya nweta njiatule e jiri ruo oru na nchocha a. E jiri nsere mbunobi horo nani mmadu iri abuo e jiri mee nchocha a. Nchocha a choputara na umuakwukwo mere ndejò di iche iche n'edemede e nyere ha. Nchoputa gosiri na umuakwukwo enweghi nka mmuta zuru oke ebe iwu na-achikwaba usoro edide mbuuzo no. Nchocha a choputakwara na nani mbuuzo abuo ka umuakwukwo mara: mbuuzo 'na' kwuru onwe ya na nke rikom. Nchoputa ozo e nwetara na-egosi na e kere ndejò nile e nwetara na ndejò mbuuzo uzo ano dika iwebata mbuuzo 'na' kwuru onwe ya ebe o kwesiri ibu 'na' nke rikom, iwebata mbuuzo 'na' nke rikom ka o buru mmeju mbuuzo ebe ihe kwesiri idi ebe ahụ bu 'na' nnono onwe ya, iwebata enyemaka ngwaa ebe mbuuzo kwesiri ino na iwebata mbuuzo n'okwu bu njiko. Ozo dika ibe ya, ndi ochocha choputakwara na ihe butere ndejò ndi a bu mmakpafere, amaghi iwu na anaghi emezu ihe iwu kwuru. Nchocha choputara na ndejò nile e ziputara na nchocha a nupuru isi n'usoro edide mbuuzo n'Igbo ebe ihe butere ndejò nile ahụ bu enweghi nka mmuta banyere iwu na-achikwaba ka e si atinye mbuuzo n'ederede Igbo. Nchocha Igbeaku, Mbah na Iloene (2021) na nchocha a yiri n'ihhi na ha abuo na-eleba anya na ndejò. Ebe ndiche ha metutara ụdiri ndejò n'ihhi na Igbeaku, Mbah na Iloene gbadoro ukwu na mmejò mbuuzo mana nchocha nke a bu inyocha mmejò enyemaka ngwaa

Le (2022) mere nchọcha banyere nseke mmejọ utoasusu asusu Bekee dika asusu ofesi nke o jiri umuakwukwo no na Mahadum Vietnames were mee. Mbunuche nchọcha ya bu ichoputa ndejo a na-enwe n'utoasusu Bekee dika asusu ofesi iji mee ka ndi nkuzi asusu nwee ntoala ebe mgbado ukwu na nkuzi ha. E jiri umuaka di nari abuo, iri anọ na isii mee nchọcha a. A choputara otutu ndejo n'aka umuakwukwo Vietnames na-agu asusu Bekee dika asusu ofesi. Nchọcha a choputara udiri ndejo di iche iche nke di iri na otu n'onuogu dika: ndejo ahiriokwu, tensi, nkejiasusu, ngwaa, aha, mbuuzo, mkpooaha na ndi ozo. Ndejo kachasi puta ihe na nchọcha a bu nke metutara usoro edide ahiriokwu n'asusu Bekee dika asusu ofesi. Ntunye aro nchọcha a bu na ndi nkuzi asusu Bekee kwesiri ka ha na-agbakwasa anya n'ikuzi umuakwukwo nka odide. Ime nke a ga-eme ka nka odide ihe umuakwukwo bawanye nke ukwu. Nchọcha Le (2022) na nke a yiri maka na ha abuo na-enyocha mmejọ umuakwukwo na-enwe n'ederede. Ndiiche e nwere na ha abuo metutara ebe na udiri nchọcha. Nchọcha Le bu na mahadum Vietnames ma nke a bu mahadum Nsuka.

Albooni (2023) nyochara nseke mmejọ a na-enwe na mbuuzo Bekee nke umuakwukwo Sudan na-amu asusu Bekee dika asusu ofesi. Ndi e jiri mee nchọcha di iri ise nke e wetara n'uzo tumbom tumbom n'umuakwukwo Mahadum Khartoum. E jiri ederede na a suru asu nweta njiatule e jiri ruo oru na nchọcha a. E kere ndejo a choputara na nchọcha a uzo ato: ndejo mmafe, mgbakwunye na nwepu. Nchọcha a choputara na e nwere ndejo di iche iche dika mkpafenye nsinasusu, mgbakwunye mkpuruuda, nwepu na ikpozụ ihe dum otu ihe. Isi sekpu nti ihe a choputara na nchọcha a bu ndejo mbuuzo n'asusu Bekee nke putara ihe na amaghi ka e si ewebata ya n'ederede na mmafe ya n'ederede. A choputakwara na umunwanyị ka nwee nka mmuta ka e si atinye mbuuzo n'ederede na a suru asu karja umu nwoke.

Catabay (2023) lebara anya na ndejo umuakwukwo na-enwe n'edemede Bekee dika asusu ibo. Mbunuche nchọcha Catabay bu ichoputa udiri ndejo, ihe na-ebute ndejo tinyere uzo a ga-esi belata ya n'ebe umuakwukwo afo nke mbu na-amu Bekee dika asusu ibo di. Atutu nchọcha o gbasoro mee nchọcha a bu nseke mmejọ nke Corder (1967). O nyochara mmejọ ya site n'igbasa usoro ise e ji ennyocha mmejọ: ichu nta njiatule, ihoputa ndejo, ikewasi ndejo, nkowa na nnwale ndejo. A gbasoro usoro nkowa na som were nyochaa mmejọ o choputara n'edemede umuakwukwo. A choputara na umuakwukwo na-amu Bekee dika asusu ibo nwere otutu ndejo ha nwere n'ederede ha tumadi n'ebe ndezi, utoasusu, nsupe, akara edemede, isi ahiri na odudu ya, ndejo ngwaa, mbuuzo na ahiriokwu. Ntunye aro e nwere na nchọcha a bu na ndi nkuzi tumadi ndi Okankuzi asusu ibo kwesiri ka ha na-ewebata ide edemede mgbe o bula ha na-akuzi umuakwukwo. Ozo kwa, umuakwukwo kwesiri inwe ihe omume n'edemede nke a ga-eme ka nka odide umuakwukwo baa ha ime.

Nchọcha Albooni (2023) na Catabay (2023) na nchọcha nke a yiri n'ihina na ha nile gbadoro ukwu inyocha ndejo umuakwukwo a na-enwe n'ederede asusu. Nchọcha ato a di iche n'etiti onwe ha. Albooni (2023) lebara anya na mbuuzo Bekee nke umuakwukwo Sudan na-amu asusu Bekee dika asusu ofesi dika o siri diri n'ederede na a suru asu. Nka asusu abuo ka o jiri ruo oru: nka odide na osusu. Nchọcha Catabay (2023) lebara anya na ndejo umuakwukwo na-enwe n'edemede Bekee dika asusu ibo. Nchọcha nke a gbadoro ukwu nani n'edemede umuakwukwo nke ha mere n'asusu epum ha. Nchọcha a abughi n'asusu ofesi maobu asusu ibo. Nnyocha a bara uru na nchọcha a n'ihina na ndiiche ndi a di n'agbata nnyocha isiokwu e mere na nchọcha nke a na-eme ugbo a bu ihe kpaliri mmuo nchọcha a iji choputa mmejọ umuakwukwo na-enwe n'itinye enyemaka ngwaa n'edemede ha.

2.4 Nchikota ntuleghari agumagu

Ntuleghari agumagu a lebara anya n'agumagu ndi mmadu mere n'oge gara aga nke nwere mmetuta n'isiokwu nchọcha a na-abagide. O mere nke a site n'inyocha nnyemaka ngwaa, nseke mmejọ na ituleghari isiokwu nwere mmetuta n'isiokwu a na-enyocha. A choputara na nnyemaka bu otu n'ime nkenudi ngwaa na-enyere ngwaa aka ime ka okwu o di na ya zuo oke. E gosiputakwara arumaruka banyere nnyemaka ngwaa di n'Igbo nke Emenanjo (1978; 1985; Nwachukwu, 1983; Mbah & mbah, 2014) no n'isi arumaruka ahụ. N'aka nke ozo, a kwara nsekè mmejọ dika ihe Corder (1967) toro ntoala ya. Mmejọ bu ndehie nke na-agba ama nka mmuta omu asusu nwere ma buru njirimara asusu a na-amu amu. Na mmejọ ka onye nkuzi asusu si na ya amata ebe okpa na-eri umuakwukwo mperi ma si otu ahụ mara usoro di mma o ga-agbaso kuzie umuakwukwo ka ha ghara iso ngongo n'asusu ha na-amu. N'ikpezụ, ndi ochocha tuleghariri isiokwu nchọcha e merela na nsekè mmejọ nke metutara nnyemaka ngwaa. Nnyocha a kpughere anya ebe e nwere oghere na nnyemaka ngwaa ma kpaliekwa mmuo ha ebe o di ukwu na nchọcha a ha na-eme ugbo a.

3. Usoro nchọcha

Usoro a gbasoro mee nchọcha a bu usoro nkowa. Usoro nkowa bu udiri usoro nchọcha nke e ji enyocha njiatule site n'ikowa njiatule ebe o di ukwu di ka o siri metuta nchọcha a na-eme. E mere nke a site n'iziputa ma kowaa mmejọ e nwere na nnyemaka ngwaa dika ha si diri n'edemede umuakwukwo dere e si na ya nweta njiatule. Ndi e jiri mee nchọcha a bu umuakwukwo no na Ngalaba Sayensi Asusu, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo, Mahadum Naijiria, Nsuka. E ji usoro nsere wee horo umuakwukwo iri abuo bu ndi no n'afọ nke mbu n'ihe omumu afọ 2021/2022. A gbasoro usoro e ji eme nsekẹ mmejọ nke Norris (1992) weputara wee mee nchọcha a. Usoro a gunyere: ikpokota njiatule, ihoputa mmejọ, ikewasi mmejọ, ikowa mmejọ, iziputa ntọala mmejọ na inwale mmejọ. Ngwa oru e jiri nweta njiatule bu edemede Igbo. E nyere umuakwukwo edemede ndi a di na *tebulu 1* n'okpuru. Ha horo otu isiokwu di ha mma na ya ma dee opekata mpe edemede agaghi epekari nari mkpurukwu ato ma ya agaghi akari nari mkpurukwu ano.

Tebulu 1

Isiokwu edemede	Udiri edemede
1. Ubochi m agaghi echefu echefu na ndu m	Akuko
2. O ka mma izu umu nwaanyi n'ulo akwukwo karija izu umu nwoke	Arumaruka
3. Mmemme iri ji ohuu n'obodo m	Nkowa
4. Boko Haram na tigbuo zogbuo n'obodo Naijiria	Nziputa

4. Nziputa na nyocha njiatule

Nkeji a ziputara mmejọ a choputara n'edemede umuakwukwo dere. Mmejọ ndi ahụ bu njiatule e jiri ruo oru na nkeji a. E nyochara njiatule ndi a site n'ikowa ha, iziputa ntọala ha tinyere inwale ha dika Norris (1992) siri gwuzobe usoro a na-agbaso enyocha nsekẹ mmejọ asusu.

4.1 Ikowa mmejọ nnyemaka ngwaa

Mmejọ nnyemaka ngwaa a choputara n'edemede ndi e jiri mee nchọcha di iri ano na ise n'onuogu. Nani mmejọ metutara nnyemaka ngwaa ka a hoputara na nchọcha a. N'otu aka ahụ, nkowa mmejọ bu igosiputa ndehie e nwere na nnyemaka ngwaa dika umuakwukwo e jiri mee nchọcha siri gosiputa ha n'edemede ha dere. Mmejọ nnyemaka ngwaa ndi a choputara gosiri na umuakwukwo amaghi nke oma banyere ka e si ewebata nnyemaka ngwaa n'edemede Igbo. N'agbanyeghi na asusu ha ziputara ndeju ndi a bu asusu epum ha, usoro e ji ewebata nnyemaka ngwaa edochaghi ha anya nke oma. Na nkowa mmejọ nnyemaka ngwaa, o di uzọ ise putara ihe nchọcha a deputara ndeju nile e nwetara na mmejọ nnyemaka ngwaa. Ha bu ndi a: itinye mbuuzọ ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata, ideko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu, itinye akara uhie n'agbata nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha, iwebata akara uhie na nnyemaka ngwaa nwere nsonazu, na itinye rikom na nnyemaka ngwaa ka mbuuzọ.

4.1.1 Itinye mbuuzọ ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata

Ufodu ndi e jiri mee nchọcha nwere ndeju nnyemaka ngwaa site n'itinye mbuuzọ ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata. Onodu di otu a na-egosi amaghi iwu na-achikwaba ebe a na-ewebata nnyemaka ngwaa n'edemede Igbo. Mbuuzọ na nnyemaka ngwaa nwere onodu di iche iche ha na-abata n'utoasusu Igbo. Itinye mbuuzọ ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata bu ndeju nke na-agba ama nka mmuta umuakwukwo nwere banyere nnyemaka ngwaa n'Igbo. Lee ufodu ndehie na mkpurukwu ndi a kara ihe n'ukpuru ha di na njiatule **1i-v** bu:

- i. Ndi a n'emekpa onye ochichi anya ma n'emegbu kwa Naijiria.
- ii. Nwaanyi n'agu akwukwo karija kita.
- iii. O were n'eche zi ka m bia.
- iv. ...nodu n'eche ka m mara ihe ga-eme.
- v. Ndi oma n'ege nti....

Na njiatule 1i-v dī n'elu, ndejo nnyemaka ngwaa putara ihe na ya iji ziputa ebe umuakwukwo nwere ihe nhjahu n'iwebata nnyemaka ngwaa n'Igbo.

4.1.2 Ideko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu

Ndejo ozo nchocha a nwetara bu ebe a na-edeko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu. Iwu usoro odide, anaghi edeko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu. Nke o bu la an-anoro iche iche. Nani nnochionye ubara nke ato ka a na-edeko ya na ngwaa onu mgbe ha no n'isiahiri. E deko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu n'ime mkpuruokwu a kara akara n'okpuru ha di na njiatule ndi a di na 2i-v nke di n'ala.

2i. ...okowata ihe aga-emeka-ewe gbochie ya.

ii. Emume a ka ana emekwa afo.

iii. Amaghikwa m na ana eme klasi uzọ abuo.

iv. Kedu ka aga esi enwe umu nwoke....

v. Mbọ niile ana agba dika iwu mmrir n'elu okwute.

Na njiatule 2i-v dī n'elu, ndejo nnyemaka ngwaa putara ihe nke ukwu ebe ndi e jiri ruo oru deko nnochipesin nke ato ubara na nnyemaka ngwaa onu. Ihe a ziputara amaghi iwu a na-agbaso ede nnyemaka ngwaa.

4.1.3 Itinye akara uhie n'agbata nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha

Udiri ndejo a di otutu n'edemede umuakwukwo. Akara uhie ka e ji egosiputa ufodu nnyemaka ngwaa n'Igbo. Ebe a na-akanye ya bu n'agbata nnyemaka ngwaa ndi a 'na-, ga-, ka-' na ngwaa ha na-enyeraka. Itinye akara uhie n'agbata nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha bu ndehie nke na-egosi enweghi nka dabara adaba e ji ede ya. N'Igbo izugbe, mgbe nnyemaka ngwaa di abuo eso onwe ha n'otu ahiriokwu, o bu nke ya na ngwaa noketere nso ka ana-atinye akara uhie. Itinye akara uhie n'etiti nnyemaka ngwaa abuo so onwe ha n'otu ahiriokwu adabaghi dika iwu na-achikwaba nnyemaka ngwaa siri diri n'asusu Igbo. Ufodu njiatule e jiri mee nruaka bu mkpuruokwu ndi a kara ihe n'okpuru ha di na 3i-iv di n'ala.

3i. Onye ga-na esiri ya nri.

ii. Aga-na eme ya afo o bu la.

iii. Onye ga-na achu ha oso

iv. O ga-na asape aka.

Njiatule 3i-iv dī n'elu gosiputara ndejo nke gbara ama na iwu a na-agbaso ede nnyemaka ngwaa edochaghi umuakwukwo anya nke oma. Itinye akara uhie na nnyemaka ngwaa bu otu njirimara ya n'Igbo mana e nwere ebe puruiche a na-etinye ya mgbe o bu la nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha n'otu ahiriokwu. Mgbe etinyeghi ya ebe o kwesiri idi, o gho ndejo.

4.1.4 Iwebata akara uhie na nnyemaka ngwaa nwere nsonazu

Mgbe ufodu, a na-eweba nsonazu 'ghi' ka o tadoro na nnyemaka ngwaa iji gosi ihe apughi ime. E nwee ahiriokwu udi nsonazu a tadoro na nnyemaka ngwaa, a nagh etinye akara uhie n'etiti ngwaa na nsonazu. Itinye akara uhie na nnyemaka ngwaa nwere nsonazu na-egosi enweghi nka mmuta banyere usoro odide nnyemaka ngwaa. Ufodi njiatule e jiri ruo oru na nchocha a gosiputara ndehie di otu a dika ha di na mkpurukwu a kara ihe n'ukpuru ya na 4i-iv di n'ala.

4i. Ubochi orie a a na-ghi aga ahia.

ii. Ndi ana-ghi akpa aru.

iii. Ndi mmadu a na-ghikwa eso usoro esi eme ihe.

iv. Nkea ka umu Naijiria ana-ghi ama ugbua.

Ndejo putara ihe na njiatule ndi a di na 4i-iv. Itinye akara uhie ebe o kwesighi bu ndehie nke na-egosi amaghi iwu a na-agbaso ede nnyemaka ngwaa tumadi mgbe nsonazu sonyere ya. A na-edekota nsonazu 'ghi' na nnyemaka ngwaa onu mgbe ha so onwe ha n'otu ahiriokwu. Anaghi ewebata akara uhie na ya. Itinye akara uhie n'etiti nnyemaka ngwaa na nsonazu bu ndehie.

4.1.5 Itinye rikom na nnyemaka ngwaa ka mbuuzo

Rikom bu akara e ji iziputa mbuuzo n'asusu tumadi mgbe mbuuzo na-esote ya malitere n'udaume. Itinye rikom na nnyemaka ngwaa ka mbuuzo bu ndehie nke na-egosi na umuakwukwo amaghi ndiche di n'etiti mbuuzo na nnyemaka ngwaa. Anaghi ewebata rikom n'udi o bu la na

nyemaka ngwaa. Nani akara uhie bu akara edemede a na-ewebata na nnyemaka ngwaa. Mgbe akara edemede ozo dika rikom batara na nnyemaka ngwaa, o ghozo ndejo nke gosiri enweghi nka mmuta banyere nnyemaka ngwaa. Lee mkpuruokwu a kara ihe n'ukpuru ha na njiatule 5i-v di n'ala.

5.i Ndi Boko Haram na'agakwa n'ulo akwukwo aturu ndi mmadu.

ii. Ebe udo n'a achi buzi ebe ihe ojoo n'ile n'eme.

iii. ...ha g'ejj eme ya bu mmemme.

iv. Eze obodo g'ewelite jii elu....

v. Mmiri a n'a-awu n'okwute.

E lee anya nke oma na njiatule 5i-v, a ga-achoputa na otu e siri webata nnyemaka ngwaa nupuru isi n'usoro e si edeputa ya n'asusu Igbo. Asusu o bu la nwere usoro odide dika ndi okacha mara n'asusu ahụ siri gwuzobe ya. Ihe o bu la mmadu dere na-adabaghi otu ahụ enupula isi n'iwu na-achikwaba usoro odide asusu ahụ dika o siri diri na njiatule 5i-v di n'elu.

4.2 Iziputa ntola mmejò

Ntola mmejò so na nkeji di oke mkpa na nsekè mmejò n'ih na o na-eziputa mgborogwu ihe butere mmejò ma ziputakwa otu a ga-esi mezie ya. Iziputa ntola mmejò na-egosi ihe butere mmejò. Na mmejò nnyemaka ngwaa e nwetara n'edemede umuakwukwo, a choputara na ihe butere ndejo ndi a bu mmakpofere, amaghi iwu na emezughi ihe iwu kwuru. Mmakpofere bu iwere ihe dum ka ha bu otu ihe site n'ikpo otutu ihe di iche iche otu aha maobu iwere iwu di n'otu ihe tinye ya ihe dum. Na nchocha a, a choputara ebe di iche iche mmakpofere butere umuakwukwo ndejo. N'onodu di otu ahụ, umuakwukwo na-enwe ndejo site n'iwere iwebata iwu odide mbuuzo na nnyemaka ngwaa. Ibughari mmuta ha nwetara na nkejiasusu Igbo ndi ozo dika mbuuzo na nnyemaka ngwaa adabaghi. Nkejiasusu o bu la nwere iwu na-achikwaba usoro odide ya. Igwakota iwu ndi a onu na-egosi amaghi usoro odide. Iji maa atu:

6i. O were n'eche zi ka m bia.

ii. ...nodu n'eche ka m mara ihe ga-eme.

iii. Ndi oma n'ege nti....

Njiatule di n'imaatu 6i-iii na-egosi mmejò nnyemaka ngwaa nke sitere na mmakpofere. Umuakwukwo na-etinye rikom na nnyemaka ngwaa ufodu n'ih na ha mara na rikom na-adi n'ufodu ederede Igbo mana ha amaghi na obughi ebe nile ka o kwesiri idi. Nnyemaka ngwaa dika nkeji nta ngwaa nwere iwu na achikwaba usoro e si ede ya. Iwu a na-egosi na rikom anaghi abata na nnyemaka ngwaa. Nani na mbuuzo ka a na-ewebata ya okwu mbuuzo malitere n'udaume. E degharia njiatule ndi a di n'imaatu 6i-iii, ihe a ga-enweta bu:

7i. O were na-echezi ka m bja.

ii. ...nodu na-eche ka m mara ihe ga-eme.

iii. Ndi oma na-ege nti....

Amaghi iwu sokwa n'ihe a choputara na nchocha a dika otu ihe butere ndejo nnyemaka ngwaa. Amaghi iwu na-aputa ihe mgbe mmadu edeghi nnyemaka ngwaa n'Igbo dika iwu usoro odide ya siri kwado. Ufodu ihe ndi umuakwukwo e jiri mee nchocha a dere gosiri na ha amaghi iwu na-achikwaba ka e si ewebata nnyemaka ngwaa n'ederede Igbo. Na nkenke, iwu e ji edeputa nnyemaka ngwaa na-egosi na 'na-, ga-, ka-' bu nnyemaka ngwaa putara ihe n'Igbo izugbe. A na-eji akara uhie ejiko ngwaa o na-enyere aka. Anaghi edeko nnochipesin nke ato ubara na nnyemaka ngwaa onu. Ozo, mgbe ufodu, nnyemaka ngwaa di abuo eso onwe ha n'otu ahirikoku, o bu nke ya na ngwaa noketere onwe ha na-enwe akara uhie. Iwu ozo bu na mgbe e tinyere nnyemaka ngwaa 'ghj' iji gosi ihe apughi ime, anaghi etinye akara uhie n'etiti ngwaa na nsonazu e ji eziputa ihe agaghi eme eme n'Igbo. Njiatule e nwere malite na **1i.-v** ruo na **5i.-v** di n'elu bugbado imaatu ndejo nke amaghi iwu butere. E mezigharia ufodu njiatule e nwere a ga-enweta ihe ndi a di na 8i-iii di n'ala.

8i-iii. Emume a ka a na-eme kwa afo.

Onye ga na-achu ha oso.

Ndi anaghi akpa aru.

Emezughi ihe iwu kwuru banyere usoro odide nnyemaka ngwaa so n'ihe nchocha a choputara butere ndehie n'aka umuakwukwo e jiri mee nchocha. Emezughi ihe iwu kwuru na-aputa ihe mgbe ndi e jiri nweta njiatule mara ntakiri ihe banyere iwu e ji ede edemede. Nka mmuta ha nwere banyere ihe iwu kwuru ka e siri ewebata nnyemaka ngwaa na-adi ntakiri. Nke a na-ebute emezughi ihe iwu ziputara ka a na-eme n'edemede. Ufodu njiatule e weputara n'edemede umuakwukwo na-egosi na ha

enweghi nka mmuta siri ike banyere iwu e ji edeputa nnyemaka ngwaa n'Igbo. Emezughi ihe iwu kwuru mere na umuakwukwo anaghi erube isi n'iwu e ji ede nnyemaka ngwaa nke oma. Ufodu n'ime ha mara obere iwu na-achikwaba nnyemaka ngwaa mana ha anaghi esogide iwu ndi ahụ n'isi. Ha na-achabiri ya achabi ghara iso ya ruo n'isi. Mgbe e bere iwu ichafu, mara na ndejo abata na ya. Ufodu njiatule na-egosi emezughi ihe iwu kwuru di na **1i.-v** ruo na **5i.-v** di n'elu.

E mezigharia ufodu njiatule e nwere a ga-enweta ihe ndi a di na 9i-iii di n'ala.

9i. Mmiri a na-awu n'okwute.

ii. Ndi mmadu anaghikwa eso usoro esi eme ihe.

iii. O ga na-asape aka.

iv. Mbọ nile a na-agba dika iwu mmiri n'elu okwute.

4.3 Inwale mmejò

Nkeji nke a gbadoro ukwu n'inwale mmejò ndi putara ihe malite na njiatule 1i-v ruo na 5i-v di n'elu. Nnwale mmejò bu ụzọ e si achoputa uru ndejò ndi a choputara bara na nnyocha mmejò e mere. Ndejo na-agba ama nka mmuta mmadu nwere n'asusu a na-anwale mmadu na ya. Onye o bula na-amu asusu ga-enweriri ndejo n'uzo di iche iche. Site na nka ndi ochocha nwere n'Igbo dika ndi Igbo bu asusu epum ha, nwee mmamuta na mmasusu n'asusu Igbo ma burukwa ndi na-akuzi asusu Igbo na mahadum, ndejo nile e ziputara na nchocha a nupuru isi n'usoro edide nnyemaka ngwaa n'Igbo. Asusu o bula nwere iwu na-achikwaba ka e si ede ya. N'ihie nke a, utosusu Igbo nwere iwu doro anya a na-agbaso ede ya. Ederede o bula nupuru isi n'iwu e ji ede asusu ahụ na-ebute mmeghari anya. Ndejo nile putara ihe na nchocha a mere ka edemede umuakwukwo bute ihe mgbagwoju anya, nghotahie tinyere nduhie ụzọ. Nchocha a ga-enyere umuakwukwo aka imata iwu na-achikwaba iwebata nnyemaka ngwaa n'edemede Igbo. Ndi nkuzi asusu Igbo ga-esi na nnyocha mmejò nnyemaka ngwaa mara ebe umuakwukwo na-eri mperi nke ga-eme ka ha mara ebe mgbado ukwu mgbe ha na-akuzi umuakwukwo ihe banyere nnyemaka ngwaa n'asusu Igbo.

5. Nchikota na mmechi

Nchocha gbadoro ukwu na nseke mmejò ndi umuakwukwo na-amu usoro e si ede edemede Igbo na mahadum. Mbunuche nchocha a kpmkwem bu nsekè mmejò nnyemaka ngwaa n'Igbo dika asusu epum nke na-aputa ihe n'edemede umuakwukwo asusu epum ha bu Igbo ma buru ndi na-agu asusu Igbo na Ngalaba Sayensi Asusu no na Mahadum Najirija, Nsuka. Mmejò nnyemaka ngwaa ndi ochocha choputara n'edemede umuakwukwo di otutu. Usoro a gbasoro mee nchocha a bu ikpokota njiatule, ikewasi mmejò, ihoputa mmejò, ikowa mmejò, iziputa ntoala mmejò na inwale mmejò.

Ka e mechara nke a, ndi ochocha choputara na umuakwukwo nwere ndejò n'uzo di iche iche n'edemede e nyere ha. Ihe nchoputa a gbara ama na umuakwukwo enweghi nka mmuta zuru oke ebe iwu na-achikwaba usoro edide nnyemaka ngwaa no. Nchocha a choputara na mmejò mbuuzo e nwetara n'ime edemede ndi e jiri mee nchocha a di iri anọ na ise n'onuogu. Ndi ochocha choputara na nani nnyemaka ngwaa ato ka umuakwukwo mara maka ya dika 'ga-, na-, ka-'. Nchoputa ozo e nwetara gosiri na e kere ndejo nile e nwetara na mmejò nnyemaka ngwaa uzo ise ndi a: itinye mbuuzo ebe nnyemaka ngwaa kwesiri ibata, ideko nnochipesin ubara nke ato na nnyemaka ngwaa onu, itinye akara uhie n'agbata nnyemaka ngwaa abuo na-eso onwe ha, iwebata akara uhie na nnyemaka ngwaa nwere nsonazu, na itinye rikom na nnyemaka ngwaa ka mbuuzo. A choputara na ihe butere ndejò ndi a bu mmakpofere, amaghi iwu na emezughi ihe iwu kwuru. N'ikpeazu, a choputara na ndejo nile e ziputara na nchocha a nupuru isi n'usoro edide nnyemaka ngwaa n'Igbo ebe isi sekpu ntị butere ndejò nile ahụ bu enweghi nka mmuta banyere iwu na-achikwaba ka e si atinye nnyemaka ngwaa n'ederede Igbo.

Nrumaka

Albooni, G. (2023) Error analysis and English prepositions learning strategy of Sudanese EFL learners. *European Journal of English Language and Literature Studies*, 11 (1), 27-36.

Al-husban, N. (2018). Error analysis of Jordanian first-year university students' English language writing at Arab Open University-Case study. *International Journal of Pedagogical Innovations*, 6, (1), 23-30.

Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching*. New York: Pearson Education, Inc.

- Catabay, Q. M. (2023). Analysis of second language learners' errors in composition writing: Basis for the proposed English remedial program in higher institution. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11 (4), 1-19.
- Corder, S. P. (1967). The significance of learners' errors. *International Review of Applied Linguistics*, 5, 160 - 170.
- Corder, S. P. (1974). *Error analysis*. In J. P. B. Allen & S. Pit Corder (Eds.), *Edinburgh course in applied linguistics*, (pp. 122 – 154). London: Oxford University Press.
- Corder, S.P. (1981). *Error analysis and interlanguage*. London: Oxford University Press.
- Emenanjo, E. N. (1978). *Elements of modern Igbo grammar*. Ibadan: Ibadan University Press.
- Emenanjo, E. N. (1985). *Auxiliaries in Igbo syntax: A comparative study*. Indiana: Indiana.
- Ezeomeke, S. O. (1999). *Igodo utoasusu Igbo*. Enugu: Easy-Quality Press.
- Garvit, V. (2023). Most spoken languages over the world in 2023. Retrieved on 12th November, 2023 from <https://www.marketresearchfuture.com/news/most-spoken-languages-over-the-world-in-2023>.
- Gerald, D. V. & Kurt, S. C. (2023). Analysis of language errors in expository essays of pre-service teachers. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 10 (4), 1-6..
- Igbeaku, B. C., Mbah, B. M. & Iloene, G. O. (2021). Nsekè mmejọ n'Igbo dika asusu epum. *Igbo Scholars International Journal*, 14 (1), 97-117.
- Jabeen, A., Kazemian, B. & Mustafai, S. (2015). The role of error analysis in teaching and learning of second and foreign language. *Education and Linguistics Research*, 1, (2), 52- 61.
- Jain, M. P. (1975). Error analysis: Source, cause and significance. In J. C. Richards (Ed.), *Error analysis*, (pp. 189 – 215). London: Longman.
- Le, T. T. D. (2022). Grammatical error analysis of EFL learners' English writing samples: The case of Vietnamese pre-intermediate students. *International Journal of TESOL & Education*, 3(4), 1-14.
- Mbah, B. M. & Mbah, E. E. (2014). *Atutu amumamu asusu*. Nsukka: University of Nigeria Press Ltd.
- Norris, J. (1992). *Language learners and their errors*. London: Macmillan Publisher.
- Nwachukwu, P. A. (1983). *Readings on Igbo the Igbo Verb*. Onitsha: African-FEP Publishers Ltd.
- Tran, T. T., & Truong, D. M. D. (2021). The influence of single-clause sentences on IELTS university linguistics club writing task 2 band score. *International Journal of TESOL & Education*, 2(1), 23–39.
- Umeodinka, A. U. (2015). Auxiliary verbs in Igbo. *Igbo Language Studies*, 1, 139-150.

Mgbakwunye

- i Ndị a n'emekpa onye ochichi anya ma n'emegbu kwa Naijiria.
- ii Ndị Boko haram na aputa kwa n'ekwu na onye....
- iii Nkea ka umu Naijiria ana-ghi ama ugbua.
- iv Ebe udo n'a achị buzi ebe ihe ojoo n'ile n'eme.
- v Nọdu n'eche ka m mara ihe ga-eme.
- vi ...Anyị n'akpa nkata.
- vii Site n'ihe ndị a m gaedeputa....
- viii Nwaanyị n'agu akwukwo karịa kịta.
- ix Izu nwaanyị n'akwukwo na amita mkpuru oma.
- x Ule nke ga akwado gi iba mahadum.
- xi O were na eche zi ka m bia.
- xii ...okowata ihe aga-emeka-ewe gbochie ya.
- xiii Ndị oma n'ege nti....
- xiv Ha guru akwukwo n'aru oru oyibo.
- xv Emume a ka ana emekwa afo.
- xvi Onye ga-na esiri ya nri.
- xvii Amaghikwa m na ana eme klasi uzo abuo.
- xviii Onye ga-na achu ha oso

- xix O ga-na asape aka.
- xx Kedu ka aga esi enwe umu nwoke....
- xxi Aga-na eme ya afọ o bula.
- xxii Nwata nwaanyi guru akwukwo n'enwe ezi gbo agwa.
- xxiii Dika ihe na eme ugbua....
- xxiv Boko Haram bu ndi n'ekwu....
- xxv Anya n'eru nwaanyi gara akwukwo ala niihi na ha n'eweta mmepe obodo.
- xxvi Ezeji obodo m g'ebu uzọ....
- xxvii Ubochi orie a a na-ghi aga ahia.
- xxviii Ndi Boko Haram na'agakwa n'ulo akwukwo aturu ndi mmadu.
- xxix Onye ma ihe echi ga ebute.
- xxx Erimri a na ekwu maka ya....
- xxxi Ndi mmadu n'achizi obi ha na aka.
- xxxii Ebe niile na asu futufutu.
- xxxiii ...nne na nna na agba mbo.
- xxxiv Ndi mmadu a na-ghikwa eso usoro esi eme ihe.
- xxxv ...mmonwu ndiche iche n'ete kwa egwu.
- xxxvi Echichi anakpo oboigede na aga agba egwu.
- xxxvii Otutu mmadu natasi ha obi
- xxxviii O bu ndi book hara n'egbusi mmadu.
- xxxix Mmiri a n'a-awu n'okwute.
- xl ...ha g'eji eme ya bu mmemme.
- xli Eze obodo g'ewelite jii elu....
- xlii Umu nwaanyi n' eshi ji bokwu.
- xliii Mpu di iche iche ha n'akpa....
- xliv Ndi ozọ na anọhọ na ulo ga esi ebe obula ha bi bata.
- xlv Ona enye m onwu nke ukwu.
- xlvi Nke a mere na-o na akpo ugbo ahụ ka ana anwu anwu.
- xlvii O ga adi nma.
- xlviii Umu agboghobia g'ebiri n'isi ututu....
- xlix Ndi ojọ a ne me ihe a maka....
- l Ndi Igbo n'a akwanyere ji ugwu.
- li Ihe nwoke n'e eme mgbe oluchara nwaanyi....
- lii Tigbuo zogbuo narutu aka na otu mbibi....
- liii Oge ahụ ana eche na oka bu egwuregwu
- liv Ndi ana-ghi akpa aru.
- lv Mbo niile ana agba dika iwu mmir n'elu okwute.